

heller författarna gör anspråk på. Det industriella genombrottet och utbyggnaden av järnvägarna och deras betydelse för städerna kunde dock ha getts lite mer utrymme även i denna översikt.

"Svensk stadsutveckling och urbanisering efter 1970" skildrar tiden då städerna i Sverige försvann, åtminstone till namnet. Detta var kulmen på en lång process som lett bort från merkantilismens hårda reglering och åtskillnad städer emellan och mellan stad och landsbygd. Alla kommuner i landet kom att lyda under en och samma lagstiftning. Perioden efter 1970 har ibland kallats postindustriell, men industrin försvann inte, den förändrades: det behövs i dag betydligt färre anställda för att producera långt större volymer jämfört med exempelvis 1950-talet.

Den kanske svåraste uppgiften för en historiker är att avsluta en text med en anknytning till nutiden. Det görs ändock ett försök att skissa på möjligheten till ett nytt urbant skede efter 2010, givetvis följt av ett frågetecken. De svenska städernas folkmängd har ökat kraftigt efter 2010 genom födelseöverskott och inte minst invandring. På många sätt står nog städerna inför en brytningstid. Hur kommer exempelvis den tilltagande digitaliseringen av samhället att påverka staden?

Svensk stadshistoria kommer att vara användbar som läromedel på urbanhistoriska kurser. I boken finns uppslag till framtida forskning och utförliga litteraturhänvisningar som kan användas av studenter som skall skriva uppsats. Mats Berglund, Lars Nilsson och Per Gunnar Sidén har skapat en värdefull översikt som förhoppningsvis inspirerar fler att ägna sig åt stads-historisk forskning.

Göteborgs universitet

PER HALLÉN

Kenth Hansen, *Medeltida stadsaristokrati: Världsligt frälse i de skånska landskapens städer* (Lunds universitet 2020). 464 s.

I sin doktorsavhandling i historisk arkeologi vill Kenth Hansen visa hur den urbana miljön under medeltiden hade ett betydelsefullt inslag av jordäggande frälse. I förlängningen vill han därmed problematisera den i åtminstone ideologiskt hänseende förankrade sociala uppdelningen av det medeltida samhället. I denna räknas det urbana som en hemvist för uteslutande borgare medan aristokratin lika uteslutande var godsägare på landsbygden. Kenth Hansen kan däremot visa att fyra städer i Skånelandskapen, Halmstad, Lund, Malmö och Ystad, uppvisade spår som sammanfaller med vad forskningen visat för flera regioner i Europa, nämligen att denna uppdelning

i praktiken inte efterlevdes. I de av Hansen undersökta städerna fanns ett stadsfrälse med en aristokratisk livsstil. De investerade i tomter och hus och de deltog också i städernas tillblivelse samt fortsatta styrelse. Slutsatsen är att varken stadsmiljön eller de privilegierade grupperna var tydligt avgränsade i slutna enheter utan var tvärtom involverade i varandra.

Studien baseras på ett omfattande källmaterial. Fastighetstransaktioner används för att visa hur tomter och hus köptes och såldes av såväl borgare som frälset. Register och brev som visar vem som var borgmästare och byfogde följs upp i genealogier och i skattelängder; vem var aristokrat, vem var borgare? Titlar, heraldiska vapen, epitet, släktnamn och frälsebrev genomsöks i samma syfte. De fyra städernas ägostruktur kartläggs och följs upp och särskilt närgånget granskas aristokratin hus, gårdar och tomter på kartor och bilder samt i utredningar och resultat från tidigare arkeologiska utgrävningar.

Undersökningen är även omfattande i både rum och tid. Den tar sin början på 900-talet och avslutas i reformationens tidevarv. Utöver de generella dragen för medeltidens stadsutveckling lyfts de fyra städernas särdrag fram. Lund, som var tidigt etablerad med stark kyrklig och rättslig prägel, var vid sidan om handelsstaden Malmö mest betydelsefull. Fiskesamhället Ystad utvecklades till en viktig handelsstad och Halmstad var en politisk mötesplats. I samtliga hade aristokratin en betydelsefull roll.

Teoretiskt knyter Hansen an till flera traditioner. För att urskilja aristokratin sociala och ekonomiska villkor utnyttjas historisk sociologi, efter Weber närmast Michael Mann, som förbinder social ordning med tillgång till olika maktresurser och överlappande nätverk. För att utreda aristokratisk ideologi och livsstil ansluter sig Hansen till den syn på materialiserad ideologi som tidigare formulerats inom historisk arkeologi, där lämningars kontext lyfts fram som centralt och där materialitet förenas med text. Lämningarnas källvärde jämföras med skrift i en källpluralistisk ambition. Hansens tillvägagångssätt innebär konkret att både materialitet och skrift används för att belysa aristokratin roll i städernas tillkomst, skrifter används för att reda ut aristokratin närvaro och utbredningen av deras fastigheter i den urbana miljön, och materiella lämningar utnyttjas för att undersöka fastigheternas gestaltning och funktion (s. 19). Husens belägenhet och arkitektur antas belysa innehavarnas status och identitet, alltså ett slags materialiserad ideologi.

Framställningen utgörs av tio kapitel, där inledningen tar upp definitioner, tidigare forskning, teori och metod samt anger färdriktningen för bokens övriga kapitel. Med aristokrat menar Hansen världsligt frälse och han diskuterar utförligt de kriterier som han använder för att fastslå huruvida de personer han undersöker tillhörde det världsliga frälset: frälsebrev, titlar, epitet, heraldiska vapen, släktnamn och innehav av huvudgård (s. 31–33). Det

klerikala frälset lämnas utanför studien, vilket förstås kan diskuteras men med tanke på det faktum att det kyrkliga frälset förväntades bo i staden är det rimligt. I inledningskapitlet formulerar även Hansen sitt problemområde, syfte och frågeställningar, och det torde redan ha framgått att huvudfrågan är att analysera aristokraterns roll i den medeltida stadsmiljön.

I det andra kapitlet redogörs i detalj för det använda källmaterialet och hur Hansen utnyttjar det. Där ges också en uttömmande redogörelse för de rättsliga ramarna. Därefter studeras de fyra städerna med särskilt avseende på aristokraterns egendomar och frälsets roll i städernas styrelse. Varje sådant kapitel inleds med en översikt av den aktuella stadens utveckling. Därefter kommer en uppställning av fastighetstransaktioner sorterade på olika frälsekategorier och borgare. På kartor och diagram visas egendomarnas spridning i rummet. Urbana storgårdar lyfts fram och för några fastigheter görs utredningar som visar hur innehavet har förts vidare över generationerna. För exempelvis Lund lyfts släkten Krognos fram som långvarig ägare av Krognoshuset (kvarteret St. Botulf). Även innehavet av Dekanhuset och Billegården går igenom under en längre tidsperiod (s. 91–107). Frälsets roll i stadens styrelse utreds. Motsvarande undersökningar görs av Malmö, Ystad och Halmstad och i samtliga fall kan Hansen belägga en tydlig närvaro av världsligt frälse.

I de tre därefter följande kapitlen (kapitel 7–9) undersöks sammantaget aristokraterns funktion i städernas tillkomst, aristokraterns olika kategorier samt dess egendomar och gårdar. I denna diskussion tas frågan om städernas tillblivelse upp och i det scenario Hansen målar upp för Lund förnekas inte betydelsen av orten som ett kungligt och kyrkligt maktcentrum. Men han framhåller stadens gradvisa framväxt med utgångspunkt i ett antal näraliggande storgårdar där försörjningsbasen var agrar och där innehavarna var frälse. Denna elits behov av kyrkogård och kyrkorum medförde att tomter avsöndrades för detta ändamål och på 1100-talet, då en växande folkmängd i ökad utsträckning fick tillträde till kyrkan, etablerades en större kyrka som senare blev en central maktfaktor. I fråga om Halmstad och stadens flytt närmare havet på 1320-talet finner Hansen fog för att framhålla aristokraterns roll eftersom denna tycks ha ägt marken dit staden flyttade. På motsvarande sätt tillkom Malmö och Ystad, orter där ett intensifierat sillfiske skapade förutsättningar för en ökad varumarknad och där aristokrater ägde den mark där en växande bebyggelse etablerades. Stadsaristokraterna i de fyra städerna var emellertid av lite olika kaliber, vilket ingående undersöks i kapitel åtta och där visas också att högfrälset var mera framträdande i tillblivelsen av Lund och Malmö än i Ystad och Halmstad. Med tiden sjönk emellertid det världsliga frälsets inflytande i städerna för att i högre grad övergå till kyrkan och till borgare.

I kapitel nio studeras de aristokratiska egendomarnas belägenhet och gestaltning i det urbana rummet. Hansen skiljer då de agrart inriktade storgårdarna med privata kyrkor, från så kallade urbana sätesgårdar med residenshus och den senare högborgerliga bebyggelse som etablerade under 1400-talet. I byggnadsmaterial, utsmyckningar, påkostade bekvämlighetsinriktningar med mera framgår hur överdådig konsumtion var en del av den aristokratiska livsstilen, en materialiserad ideologi, medan borgarnas hus fick ett starkare inslag av merkantila funktioner samt var belägna i städernas centrum.

I slutkapitlet sammanfattas resultaten och dess betydelse för hur forskningen fortsättningsvis bör uttolka den medeltida ståndsuppdelningen och städernas framväxt. Jordägande aristokrater var väsentliga i tillblivelsen och i städernas fortsatta utveckling. Samtidigt var inte aristokratin enhetlig. Högrälset fortsatte att ha sin bas på sina sätesgårdar utanför städerna men etablerade också residens i städerna. Det jordägande lågrälset drogs också till stadsmiljön och det var denna grupp som upprätthöll ämbeten som byfogde. En tredje grupp frälse var ett stadsbaserat lågrälse som utifrån sin permanenta hemvist i staden var delaktiga i styret. Det var exempelvis i det urbana lågrälset som borgmästare rekryterades. De städer som Hansen undersöker hade dessa drag gemensamt med samtida urbana miljöer i Syd- och Västeuropa, i England och i Nordtyskland. Ståndsgränserna var i praktiken mer komplicerade än vad den medeltida ideologin förutsatte.

Kenth Hansen har genomfört en långt mer omfattande undersökning än vad som normalt redovisas i en avhandling. Framställningen är rikt illustrerad med bilder, kartor och diagram och på ett föredömligt sätt redovisas källor och tolkningar. Det är alltså en mycket mångfacetterad, väldokumenterad och läsvärd framställning. Två avslutande reflektioner. Hansens övergripande slutsats att aristokratin var inbegripen i den medeltida stadsutvecklingen går på tvärs mot den medeltida ståndsideologin. Det hade varit värdefullt med en diskussion om denna ideologi, varför var den så stark trots att praktiken var en annan? Vidare, i de många fastighetstransaktionerna som redovisas förekommer ett betydande antal kvinnor, både som säljare och köpare, en observation som inte utvecklas närmare annat än då det gäller Dekanhuset i Lund. I det sammanhanget påpekar Hansen att Ragnar Blomqvist, som på 1940-talet noggrant undersökt huset, förbisåg att husets byggherre var en kvinna, domina Ingerd Madsdotter: "Möjligen är orsaken till denna underlåtelse att söka i den forskningskontext som rådde på 1940-talet, där man ännu inte uppmärksammat den roll som kvinnor spelade i det medeltida samhället." (s. 101) Men Hansen gör inte själv någon större sak över kvinnors roll i städerna – trots att han har material som gör det möjligt. På så vis går han miste om ännu en dimension på såväl aristokrati som den

urbana miljön i det medeltida samhället. Denna möjlighet till vidareutveckling kan förhoppningsvis tas till vara i framtida forskning.

Göteborgs universitet

MARIA SJÖBERG

Arsenii Vetushko-Kalevich, *Compilation and Translation: Johannes Widekindi and the Origins of his Work on a Swedish-Russian War*, *Studia Graeca et Latina Lundensia* 26 (Lund: Lunds universitet 2019), 219 s.

Den latinska litteratur som författades efter medeltiden betecknas i dag som nylatinsk. Dessa texter tar avstamp i det klassiska latinet, men kan ha sina egna karakteristiska drag. Att forska om nylatinska texter är en tvärvetenskaplig syssla, då denna litteratur måste ses i sina omedelbara sociokulturella och politiska sammanhang och analyseras utifrån en rad receptionsteoretiska aspekter. Därför är det alltid till stor hjälp för historiker när latinister tolkar detta material. En sådan tjänst gör oss klassicisten Arsenii Vetushko-Kalevich, som i sin doktorsavhandling studerar Johan Widekindis verk om Ingermanländska kriget. Widekindis bok publicerades i två versioner, först på svenska och ett år senare på latin. Det är ett viktigt historiskt skifte som behandlas. Genom fredsavtalet i Stolbova år 1617 fick Sverige flera nya områden, bland annat Ingermanland, vilket blev ett första steg mot svenskarnas herravälde runt Östersjön. Vetushko-Kalevich undersöker källor till Widekindis arbete och de översättningstekniker som denne skriftställare och hans assistenter använde sig av.

Johannes Widekindi (ca. 1620–1678) har oförtjänt hamnat i skuggan av andra berömda rikshistoriografer som Johannes Loccenius och Samuel Puffendorf. Sten Lindroths omdöme om Widekindi är inte nådigt: han kallar honom för en "historieskrivare av ringa format", detta trots historiografens relativt omfångsrika produktion. Förutom sin bok om det svensk-ryska kriget hade Widekindi författat en rad andra arbeten, bland annat ett större verk om Gustav II Adolfs liv. Han verkar också ha varit först i Sverige med att avfärda Annius av Viterbo som en förfalskare. Det är inte förvånande att Widekindi var kapabel till denna typ av reflektioner, då han hade en bra humanistisk grund att stå på. Efter studier i Västerås och Uppsala erhöll han magistergrad i Oxford. Hans första riktiga anställning var som lektor vid Stockholms gymnasium. Han hade även hand om den Oxenstiernska familjens bibliotek. Widekindi själv ägde med dåtidens mått mätt en imponerande boksamling och ska ha varit bevandrad i tidigmoderna tänkare som Lipsius och Grotius. Denna beläsenhet och framför allt den uppbackning